

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В УКРАЇНІ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ НА ВИБОРАХ

У даній статті автором робиться спроба дослідити співвідношення залежності між результатами виборів та фінансовими ресурсами, які партії витрачають на ці вибори. За допомогою Закону Ципфа-Парето в порівняльному аспекті аналізуються результати виборів до Верховної Ради України в 1998 р., 2002 р., 2006 р., 2007 р. тавизначається ключові чинники, які вплинули саме на такі показники.

Ключові слова: політичні партії, вибори, фінансові ресурси, ефективність.

Протягом періоду незалежності в Україні розвивалися та ставали активними гравцями на політичній арені партії. Саме діяльність політичних партій, як вагомого політичного інституту, викликала чималий інтерес в багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників. Але, на даний момент, недослідженим залишається такий проблемний аспект у діяльності політичних партій як співвідношення результатів виборів та фінансових ресурсів, які партії витратили на ці вибори. Тобто, чи прослідковується ефективне використання ресурсів політичних партій з отриманими результатами на виборах. Тому, результати даного дослідження можуть допомогти у вирішенні вищезазначеної проблеми.

Метою дослідження є визначити ефективність використання фінансових ресурсів політичними партіями в Україні. Відповідно до мети, слід виконати ряд завдань, а саме:

- за допомогою Закону Ципфа-Парето проаналізувати результати виборів до Верховної Ради України в 1998 р., 2002 р., 2006 р., 2007 р.;
- визначити співвідношення між результатами парламентських виборів в Україні та фінансовими витратами партій на виборчі кампанії.

Об'єктом дослідження виступають політичні партії в Україні.

Предметом дослідження виступає ефективність використання політичними партіями України своїх ресурсів на виборах.

Гіпотеза дослідження: кошти, які політичні партії витрачають в ході виборчої кампанії, не є визначальним чинником, який впливає на результат виборів.

Для розкриття теми дослідження в роботі використано порівняльний метод – при співставленні предмету дослідження у різних часових рамках; синтез, аналіз та узагальнення, які використовувалися при аналізі досліджуваного нами явища; емпіричний метод; метод кореляції даних за допомогою закону Ципфа-Парето при аналізі результатів виборів.

Відносно невелика часова віддаленість виборчих циклів, які досліджуються, а також незацікавленість українськими вченими досліджуваною проблематикою зумовили відсутність праць зі згаданої теми. Тому методологічну і концептуальну основу дослідження становлять роботи зарубіжних дослідників: Філіппова М. Г., Благовещенского Ю. Н., Денісова А. А. Таким чином, на основі короткого огляду фахової літератури слід констатувати недостатню вивченість проблеми ефективності використання політичними партіями України своїх ресурсів на виборах.

Основні положення наукової роботи можуть допомогти у написанні комплексної роботи з проблем ефективності ведення виборчої кампанії партіями. Основні результати даного дослідження можуть бути використані у законодавчій сфері з метою удосконалення механізму фінансування виборчих кампаній політичними партіями.

В сучасному світі існує тенденція до підвищення витрат кандидатів та політичних сил, яких вони представляють, на виборчі кампанії. При цьому, дуже часто чималі витрачені кошти не дають очікуваного результату. Подібна ж ситуація спостерігається і в Україні. Так тільки в період парламентської виборчої кампанії 2007 р. згідно з даними Центральної

виборчої комісії офіційні витрати на рекламу партій і блоків склали 582 млн. грн. (\$115,25 млн.)¹. Проте, для чималої кількості політичних сил захмарні суми витрачених коштів бажаного ефекту не дали. Саме тому, у нашому дослідженні ми здійснимо спробу визначити чи ефективно політичні партії використовують фінансові ресурси під час ведення виборчих кампаній, а, також, дослідити, чи витрачені кошти являють собою той ключовий чинник, який на пряму впливає на результат отриманий партією на виборах. Але, насамперед, потрібно провести операціоналізацію таких ключових понять як “політична партія” та “ефективність”.

Закон України “Про політичні партії в Україні” визначає поняття “політична партія” наступним чином: це зареєстроване згідно з законом добровільне об’єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах².

Ефективність – це загальна результативність людської діяльності, яка відображає співвідношення одержаного корисного результату та обсягу витрачених на це ресурсів³. В нашому випадку, ефективність – це співвідношення отриманого результату на виборах та кількість коштів, які політична партія витратила на ці ж вибори. Ефективність допоможе нам визначити статистичний аналіз на основі Закону Ципфа-Парето. Закон Ципфа-Парето зазначає, що у випадку конкурентної вільної боротьби на виборах залежність між логарифмом місця, яке посіла партія та логарифмом відсотків голосів, які вона набрала – лінійна. Тобто, в ідеальному випадку усі дані, якщо їх графічно представити, повинні розміщуватися на прямій лінії – лінії тренду⁴. Математичне вираження Закону Ципфа-Парето виглядає наступним чином:

$$\ln N(i) = A - B \cdot \ln i^5$$

Якщо ж точка співвідношення логарифму числа голосів, поданих за партію $\ln N(i)$, і логарифму її рангу (місця) $(\ln i)$ розміщується вище лінії тренду, тоді можна вважати, що партія в результаті виборів умовно “перебрала” голосів. Причин, які спричинили це, може бути декілька: починаючи від добре проведеної виборчої кампанії та відбору голосів виборців у партій близьких за ідеологічним та програмним змістом, закінчуючи фальсифікацією виборів тощо. І, навпаки, якщо точка розподілу голосів та рангу партії розміщується нижче лінії тренду, то слід говорити про “недобір” голосів партією. Причинами цього явища можуть бути як погано проведена виборча кампанія, так і втрата голосів внаслідок фальсифікацій⁶.

Аналізуючи результати виборів, ми також скористаємося даними про виборчі фонди партій. Інформація щодо розмірів виборчих фондів - це офіційні дані ЦВК. Як показує практика, задекларовані суми можуть значно різнитися від реальних. Об’єктом нашого аналізу були лише ті політичні партії, які в результаті виборів потрапляли в парламент. Це зумовлено декількома чинниками: по-перше, інформація про виборчі фонди багатьох політичних партій є недоступною; по-друге, партії, які майже кожного виборчого циклу потрапляли в парламент дозволяють нам прослідкувати певну тенденцію щодо ефективності використання коштів.

Розглянемо розподіл результатів виборів до Верховної Ради України 1998 року за допомогою Закону Ципфа-Парето (Рис. 1).

¹ Мерехтіння в телевізорі обійшлося політикам у сотні мільйонів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.pravda.com.ua/news/2007/11/8/3316138/>

² Закон України “Про політичні партії в Україні” // Відомості Верховної Ради України від 08.06.2001 - 2001 р., № 23, стаття 118

³ Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навч.-метод. посібник // За заг. ред. проф. Качана Є. П. – Тернопіль: ТДЕУ, 2006. – С.139.

⁴ Благовещенский Ю.Н. Предвыборная кампания на политической карте Государственной Думы. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.indem.ru/IDD2000/conf/3/record_byun.htm

⁵ Денисов А.А., Денисова Е.В. Постиндустриализм: проблемы и задачи новой кадровой политики. // Экономические стратегии, №3 (69), 2009. – С. 64–71.

⁶ Михаил Филиппов. Воображая фальсификации: споры о волеизъявлении 1993 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://magazines.russ.ru/nz/2008/5/fi7.html>

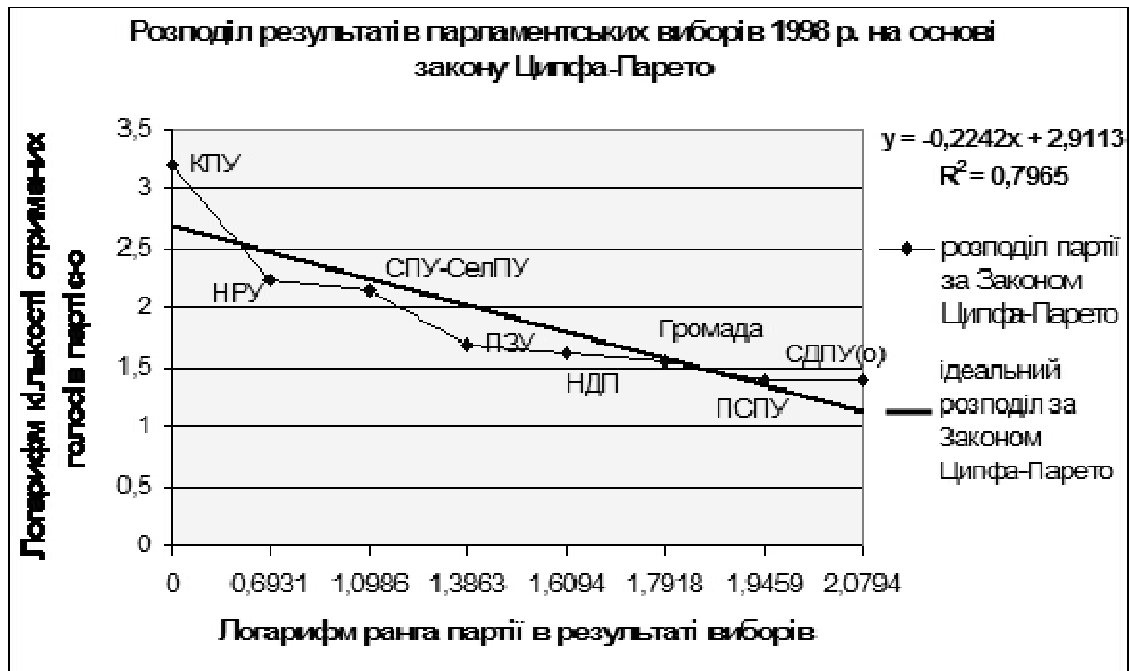

Рис.1. Розподіл результатів виборів до Верховної Ради України 1998 року на основі Закону Ципфа-Парето

Розглядаючи графік, одразу ж виділяється на ньому розташування КПУ, яка знаходиться набагато вище лінії тренду, що свідчить про успішність результату партії на виборах. Позитивні позиції на графіку займають СДПУ(о), ПСПУ, які теж розміщуються над прямою. Це яскраво свідчить про ефективність проведеної виборчої кампанії вищезазначеними партіями. В свою чергу всі партії, які опинилися нижче лінії тренду є представниками правого або правоцентристського спрямування (за виключенням ПЗУ).

Можливо саме ідеологічний чинник і був вирішальним результатуючим фактором виборів? Відповідь на це питання ми можемо дати тільки після того, як проаналізуємо ще один чинник – фінансовий. Нам в цьому допоможуть офіційні дані ЦВК (Табл.1).

Таблиця 1

Офіційні розміри виборчих фондів політичних партій та блоків (1998 р).⁷

Партія	Задекларований виборчий фонд (грн)
ВО "Громада"	190132,0
КПУ	24934,6
НДП	1915936,3
НРУ**	-
ПЗУ	1128487,5
ПСПУ**	-
СДПУ(о)	529900,0
СПУ-СелПУ	106967,0

Примітки:

** Партії (блоки) не повідомили про відкриття рахунку виборчого фонду або не надали вчасно фінансовий звіт

Як бачимо, результат КПУ не можна пояснити фінансовим фактором. Тому, що комуністи використали найменше коштів серед партій, котрі потрапили в парламент, але отримали найбільшу кількість голосів виборців. В свою чергу, витрати на вибори Партії

⁷ Відомості про надходження та використання коштів виборчих фондів партій (виборчих блоків) // http://www.cvk.gov.ua/v98images/doc/fin_party.htm

Зелених України (ПЗУ) та НДП були найбільшими, але це не дозволило їм посісти лише 4-те та 5-те місце відповідно. Витрати НДП в порівнянні з КПУ були близько в 76 разів більшими, а витрати ПЗУ, у порівнянні з КПУ, майже в 45 разів є більшими. Це пряме свідчення того, що на виборах 1998 р.: по-перше, політичні партії неефективно використовували кошти із виборчих фондів; по-друге, фінансові ресурси не були ключовим чинником, який впливав на результат виборів⁸.

Тепер варто дослідити розподіл результатів виборів 2002 року (Рис.2). Аналізуючи графік, можна зазначити, що тільки КПУ та СДПУ(о) “перебрали” голосів виборців. Позитивний результат КПУ – це наслідок дії регіонального чинника – все-таки на півдні та сході України у комуністів залишався сталий електорат.

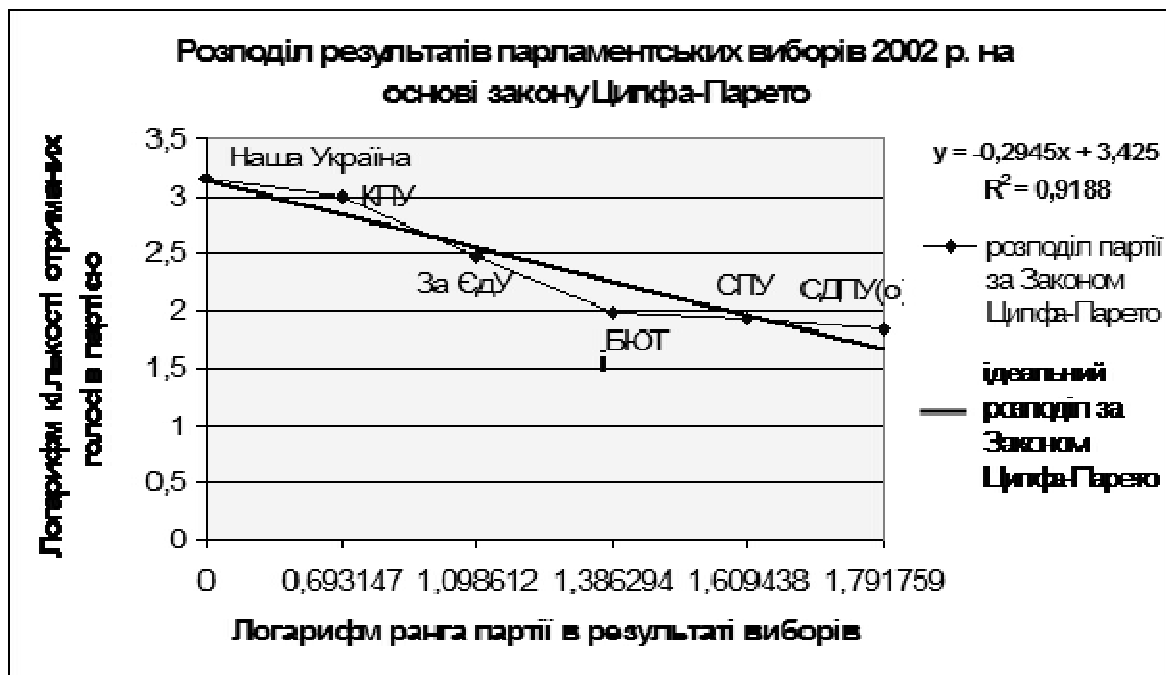

Рис.2. Розподіл результатів виборів до Верховної Ради України 2002 року на основі Закону Ципфа-Парето.

В той же час, Блок “За Єдину Україну” (ЗаЄду) та БЮТ “недобрали” певну частку голосів. Тепер варто розібратися, яка роль фінансового чинника у вищезазначеному розподілі.

Таблиця 2

Офіційні розміри виборчих фондів політичних партій та блоків (2002 р.)⁹

Партія	Задекларований виборчий фонд (грн)
БЮТ	874110,0
ЗаЄду	2560250
КПУ	644049,15
НУ	2533204,0
СДПУ(о)	2550000,0
СПУ	779490,0

За офіційним даним (Табл.2), відразу 3 партії витратили приблизно однаково великі суми грошей на вибори: ЗаЄду, НУ, СДПУ(о), але результат був різним: НУ перемогла на виборах, набравши в 2рази більше голосів ніж ЗаЄду та в 4 рази більше голосів ніж СДПУ(о).

⁸ Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Н.Г. Мосюкова; Дніпропетр. нац. ун-т. — Д., 2003. — 21 с. — укр.

⁹ Відомості про надходження та використання коштів виборчих фондів партій (виборчих блоків) // http://www.cvk.gov.ua/v98images/doc/fin_party.htm

Тобто, ефективність використання коштів на виборах в НУ значно більша. Але, якщо взяти до уваги КПУ, то по ефективності вибори 2002 р. явно виграли комуністи. В свою чергу, співвідношення витрат і отриманого результату для БЮТ та СПУ виявилося нормальним. Отже, підсумовуючи результати аналізу розподілу результатів виборів 2002 року, можна зробити висновок, що тільки для 2-3 партій існує нормальна ефективність використання фінансових ресурсів на виборах. Проблематика впливу розміру коштів партії безпосередньо на результат залишається й досі відкритою: з одного боку приклад КПУ, ЗаЄду, СДПУ(о) нівелює це твердження, з іншого результат НУ, СПУ, БЮТ – підтверджує. Тому потрібно шукати додаткові чинники впливу.

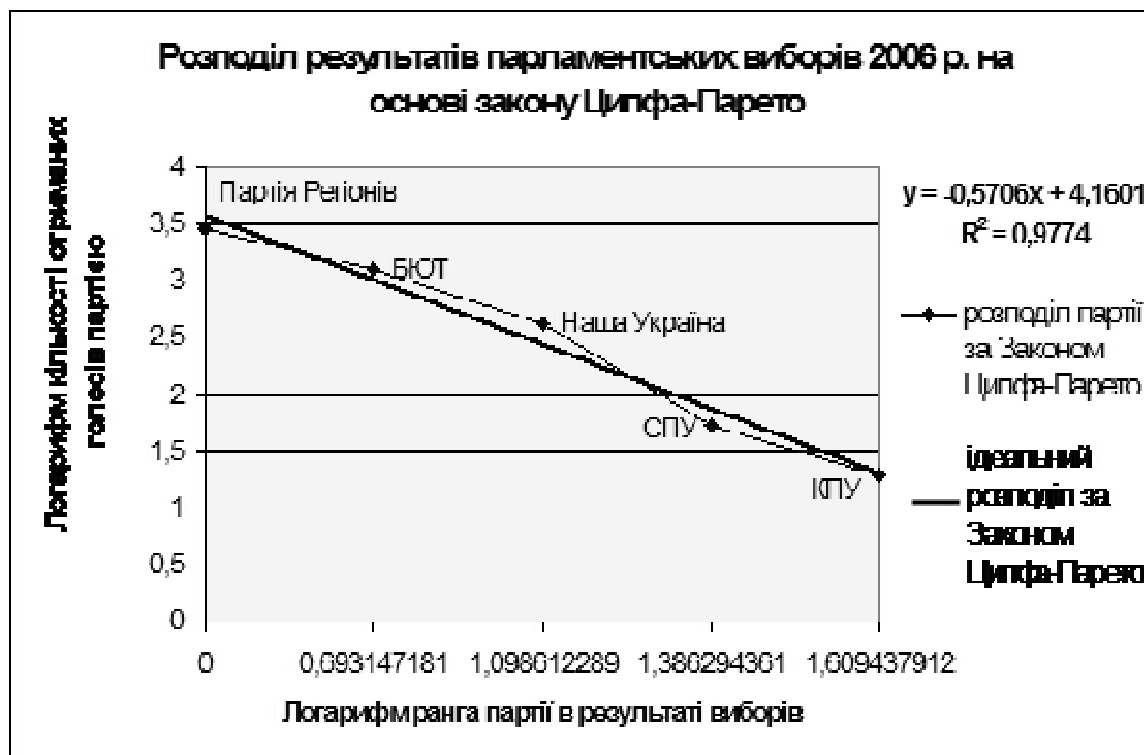

Рис.3. Розподіл результатів виборів до Верховної Ради України 2006 року на основі Закону Ципфа-Парето

Судячи з розподілу результатів виборів 2006 року (Рис.3), партії розташувалися майже по прямій - це є свідченням успішно проведеної виборчої кампанії. КПУ чітко розташувалося на лінії тренду, що свідчить про оптимальне співвідношення розподілу. БЮТ та НУ зуміли трішки піднятися над прямою, тоді як ПР та СПУ розташувалися трішки нижче. Як на мене, то такі незначні коливання на графіку є несуттєвими. Все-таки загальна ситуація свідчить про певний баланс сил. В такому випадку, дуже цікаво дізнатися про ситуацію з виборчими фондами партій, співвідношення їхніх витрат та результатів (Табл.3).

Таблиця 3

Офіційні розміри виборчих фондів політичних партій та блоків (2006 р.)¹⁰

Партія	Задекларований виборчий фонд (у грн)
ПР	112787759,8
Блок "НУ"	74216000
СПУ	35645765,25
БЮТ	13539320,5
КПУ	8353001

¹⁰ Денис Ковриженко. Фінансування політичних партій і виборчих кампаній: проблеми і шляхи вирішення. Лабораторія законодавчих ініціатив. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.parlament.org.ua/.../MoJ%20-20Political%20Corruption%20Presentation%20-%2029-01-2008.ppt

Абсолютним переможцем виборів 2006 р. як по результатам, так і по витраченим коштам стала ПР. Якщо ж порівняти суму, яку витратила ПР із сумою, яку витратила партія, що зайняла друге місце в результаті виборів – БЮТ, то виявляється, що бютівці витратили майже в 9 разів менше. В свою чергу, НУ, які отримали третє місце на виборах, використали майже в 6 разів більше коштів ніж БЮТ. Навіть СПУ, які були четвертими на виборах, витратили на вибори більше. Це свідчить про надзвичайну ефективність ведення виборчої кампанії партією БЮТ, що певною мірою спростовує тезу, про те, що витрачені кошти являють собою той ключовий чинник, який напряду впливає на результат отриманий партією на виборах.

Ситуація в розподілі результатів позачергових виборів 2007 року приблизно подібна до тієї, котра була в 2006 р. Тобто, БЮТ і НУНС знаходяться над лінією тренду. Такий успіх певною мірою виник завдяки популізму в гаслах лідерів обох політичних сил.

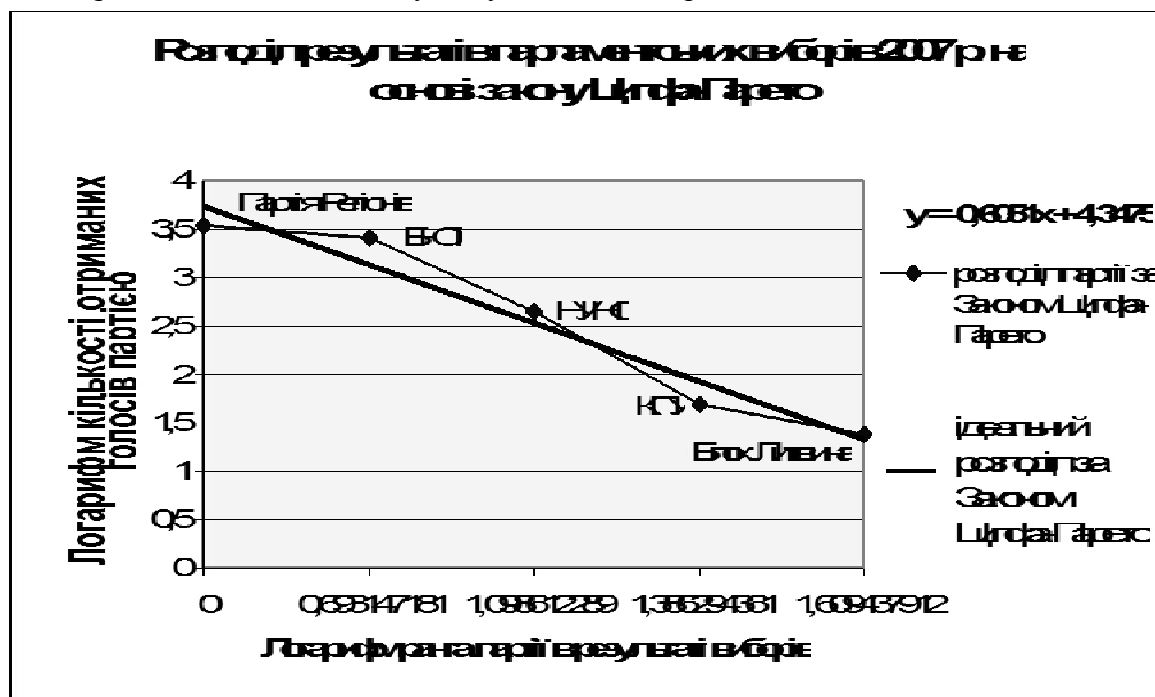

Рис.4. Розподіл результатів виборів до Верховної Ради України 2007 року на основі Закону Ципфа-Парето

В свою чергу недобір голосів ПР і КПУ можна пояснити тим, що БЮТ почав працювати на електоральному полі цих політичних сил. Звернемо нашу увагу на ситуацію з коштами партій (Табл. 4).

Таблиця 4
Офіційні розміри виборчих фондів політичних партій та блоків (2007 р.)¹¹

Партія	Задекларований виборчий фонд (грн)
ПР	217000000
НУНС	113000000
БЮТ	107000000
Блок Литвина	39000000
КПУ	Відсутня інформація

За підсумком позачергових виборів в 2007 р., так як і в 2006 р. партія, яка перемогла, витратила найбільшу суму коштів. Тоді як в 1998 та 2002 рр. перемагали політичні партії, які використовували менше фінансових ресурсів. Таким чином, в нас виникає певний парадокс:

¹¹ Денис Ковриженко. Фінансування політичних партій і виборчих кампаній: проблеми і шляхи вирішення. Лабораторія законодавчих ініціатив. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.parlament.org.ua/.../MoJ%20-20Political%20Corruption%20Presentation%20-%2029-01-2008.ppt

з однієї сторони, партії-переможці стали витрачати більше коштів (ПР у 2006 та 2007 рр.), а з іншої – ефективність використання коштів партіями зменшується (КПУ в 1998 та 2002 р. витрачали чи не найменше, але була серед переможців). Виявлені тенденції являють собою значний науковий інтерес, тому могли б стати предметом нового дослідження для науковців.

В даній роботі ми здійснили спробу визначити чи ефективно політичні партії використовують фінансові ресурси під час ведення виборчих кампаній, а, також, дослідити, чи витрачені кошти являють собою той ключовий чинник, який напряму впливає на результат отриманий партією на виборах. В результаті дослідження наша гіпотеза про те, що сума коштів, які політичні партії витрачають в ході виборчої кампанії, не є визначальним чинником, який впливає на результат виборів, була частково підтверджена. Також виявлено дві тенденції: по-перше, прослідковується тенденція до перемоги у виборах політичної партії, яка витрачає найбільше коштів (ПР у 2006 та 2007 рр.), по-друге, зменшилася ефективність використання коштів партіями в порівнянні з виборами 1998р. та 2002 р. Сформульовані в дослідженні основні теоретичні положення і висновки можуть бути використані українськими законодавцями для регулювання фінансування виборчих кампаній політичних партій; також, в науково-дослідницькій та викладацькій роботі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України “Про політичні партії в Україні” // Відомості Верховної Ради України від 08.06.2001 - 2001 р., № 23, стаття 118
2. Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Н.Г. Мосюкова; Дніпропетр. нац. ун-т. — Д., 2003. — 21 с. — укр.
3. Благовещенский Ю.Н. Предвыборная кампания на политической карте Государственной Думы. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // http://www.indem.ru/IDD2000/conf/3/record_byun.htm
4. Відомості про надходження та використання коштів виборчих фондів партій (виборчих блоків) // http://www.cvk.gov.ua/v98images/doc/fin_party.htm
5. Денис Ковриженко. Фінансування політичних партій і виборчих кампаній: проблеми і шляхи вирішення. Лабораторія законодавчих ініціатив. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // www.parlament.org.ua/.../MoJ%20-20Political%20Corruption%20Presentation%20-%2029-01-2008.ppt
6. Денисов А.А., Денисова Е.В. Постиндустриализм: проблемы и задачи новой кадровой политики. // Экономические стратегии, №3 (69), 2009. — С. 64–71.
7. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навч.-метод. посібник // За заг. ред. проф. Качана Є. П. — Тернопіль: ТДЕУ, 2006. — 373 с.
8. Мерехтіння в телевізорі обійшлося політикам у сотні мільйонів. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://www.pravda.com.ua/news/2007/11/8/3316138/>
9. Михаил Филиппов. Воображая фальсификации: споры о волеизъявлении 1993 года. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://magazines.russ.ru/nz/2008/5/fi7.html>